माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु

स्नातकोत्तर तह एम.एड. द्वितीय वर्षको(CE.ED. 598)

आवश्यकता पूरा गर्नका लागि प्रस्तुत

शोध-पत्र

शोधपत्र

चेतकुमार धमला

परीक्षा रोल नं. : २२६०००५/२०७४

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-२२६-१३५-२००६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय,

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कनविभाग

ओखलढुंगा क्याम्पस, ओखलढुंगा

२०७८

प्रतिवद्धता पत्र

प्रस्तुत विषयमा त्रि.वि.विद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय अर्न्तरगत स्नाकोत्तर तह द्वितीय वर्षको (ED.CE. 598) को प्रयोजनका लागि प्रस्तुत **...माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाई उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु** शीर्षकको सोधपत्र प्रतिवेदन अर्को प्रयोजनको लागि कहि कतै पेस नगरेको र अनुसन्धान कार्य अत्यान्त मौलिक रहेको प्रतिवद्धता व्यक्त गर्दछु ।

....

चेत कुमार धमला

एम. एड. दोस्रो वर्ष

ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगा

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षमा गर्नुपर्ने शोधपत्र तयारीको लागि "माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तवहरु" सम्बन्धि शीर्षकको छनोट गरी आवश्यक कार्य सम्पादन गर्ने मुख्य कार्यमा महत्वपूर्ण जानकारी एवम् आवश्यक परामर्श प्रदान गर्न सहयोग पुऱ्याउने ओखलढुगा क्याम्पस ओखलढुगा त्यस्तै पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग प्रति हार्दिक आभारी छु ।

शोधपत्र विषयवस्तुको वास्तविक अवस्थाको गहनतम अध्ययन गरी वास्तविकता पत्ता लगाउने अनुसन्धानात्मक कार्य हो । प्रस्तुत शोधकार्यको सम्पन्न गर्न अनुमति प्रदान गरी हरबखत निर्देशन तथा पृष्ठपोषाण प्रदान गर्नुहुने ओखलढुंगा क्याम्पस ओखलढुंगा क्याम्पस प्रमुख श्री सुमन राजभण्डारी ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । त्यसैगरी प्रस्तावना लेखन देखि शोधपत्रलाई अन्तिम लेखन सम्म निरन्तर रुपमा आफ्नो अमूल्य समय दिई पटक पटक परामर्श, निर्देशन, सल्लाह, सुझाव र प्रोत्साहन गरिदिनु हुने यस क्याम्पस उपप्राध्यापक एवम् शोधनिर्देशक श्री हरि कुमार भट्टराई, तोयानाथ काफ्ले र कुमार बहादुर बाँनियाज्यू, विशेष धन्यावादको पात्र हुनुहुन्छ । यसैगरी शीर्षक छनोटलगायत अन्य पक्षहरुको लेखन सिपमा आवश्यक परामर्श प्रदान गर्नुहुने यस क्याम्पसका पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन उपप्राध्यापक ज्यूप्रति कृतज्ञता सहित धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

अनुसन्धानको सूचना संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने नमूना छनोटमा परेका विद्यालयहरुका प्र.अ.ज्यूहरु, शिक्षक र विद्यार्थीहरुप्रति धन्यवाद प्रकट गर्दछु । साथै लेखन कार्यमा समय र वातावरण मिलाउन सहयोग पुऱ्याउने लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यसैगरी अध्ययनको क्रममा हौसला र प्रेरणा प्रदान गर्ने आदरणीय साथि प्रति हार्दिक धन्यवाद प्रकट गर्दछु । अन्त्यमा शोध कार्यलाई मूर्तरुप दिन कम्प्युटर टाइप गरी सहयोग गर्नुहुने कम्युटर सेन्टर लगायत प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण महानुभावहरुलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

चेतकुमार धमला

शोधसार

माध्यमिक तहको सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु रहेको शोधको मूख्य उद्देश्य माध्यमिक शिक्षा परिक्षामा सामाजिक अध्ययन विषयको सिकाइउपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरुको खोजी गरी विश्लेषण गर्नु रहेको छ ।

यो अनुसन्धान गुणात्मक र परिमाणात्मक दुवै ढाँचामा आधारित छ । प्रस्तुत शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा छनौट गरिएका चिशंखुगढी गा.पा. अन्तर्गतका ४१ ओटा विद्यालय मध्येबाट ४ ओटा मा.वि.का वि. स. २०७६ देखि २०७७ सालसम्मको एस.इ.इ. परीक्षाको सामाजिक विषयको प्राप्ताङ्कको तथ्याङ्क लिइएको छ । यस अध्ययनमा कक्षा १० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुध्ये ८ जना, ४ जना प्र.अ. ४ जना विषयशिक्षक, ४ जना वि.व्य.स. अध्यक्ष र ४ जना अभिभावक यस अध्ययन प्रक्रियालाई अगाडि बढाउनको निम्ति छनोट गरिएको छ । सम्भावनायुक्त विधि र इच्छाकृत नमूना छनौट विधि प्रयोग गरी नमूना छनौट गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा सैद्धान्तिक खाकाको रुपमा स्टफल विमको सि.आइ.पि.पि. मोडल र प्रोभसको फरक वा विभेदिय मुल्याङ्कन नमुना प्रयोग गरिएको छ ।

सामाजिक अध्ययन विषयमा महत्वपूर्ण रुपले सिकाइउपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरुमा विद्यालयको भौतिक पक्ष, विद्यालयको प्रशासनिक पक्ष, शैक्षिक पक्ष, विद्यार्थीको नियमितता निरीक्षण तथा अनुगमन, शैक्षिक सामग्री, आर्थिक पक्ष, टेलिभिजनको प्रयोग रहेका छन् । यी सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु र विद्यालयहरु माझमा प्रत्यक्ष सम्बन्ध राख्ने हुनाले विद्यार्थीहरुको मनोवैज्ञानिक पक्षमा समेत प्रभाव पार्ने र सिकाइलाई सहज बनाउने गरेको छ । माध्यमिक शिक्षा परिक्षामा सामाजिक अध्ययन विषयको वि.सं. २०७६ साल र वि.सं. २०७७ सालको सिकाइ उपलब्धि बीचको तुलना गरी हेर्दा औषत प्राप्ताङ्क २०७६ को ५४.९२ प्रतिशत र २०७७ सालको ५६.२० प्रतिशत रहेको छ । सामुदायिक विद्यालयले राखेको ४0 प्रतिशत औषत सिकाइउपलब्धि हुनुपर्नेमा न्युनतम औषत सिकाइउपलब्धि भन्दा बढि नै नमूना छनौटमा परेका चारओटै विद्यालयहरुको रहेको निष्कर्ष छ । तर यो मध्यम सिकाइउपलब्धि मात्र रहेको छ । उच्चतम सिकाइउपलब्धि प्राप्त नहुनुमा पाठ्यपुस्तक ढिलो उपलब्ध हुनु, विषयवस्तु असिमित हुनु, योजनावद्ध शिक्षण नगर्नु, शैक्षिक सामग्रीको न्युन मात्रामा प्रयोग हुनु, निरीक्षण तथा अनुगमन कम हुनु, परिक्षाको तयारी लागि पाठ्यपुस्तक मात्र पर्याप्त हुनु रहेको देखिन्छ ।

यस शोधपका मुख्य सुझावहरु छनौटमा परेका विद्यालयको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने खालको कार्यक्रम ल्याउने र परिक्षा लिनु अगावै विशिष्टिकरण तालिका निर्माण गर्नुपर्ने छ । शिक्षक विद्यार्थीहरुलाई नियमित उपस्थित हुनका लागि प्रोत्साहित गर्ने अभिभावकहरुमा शिक्षाको महत्वबारे जनचेतना जागृत गरी विद्यालयमा उपस्थित हुने बानीको विकास गर्नुपर्ने, विद्यालयमा सम्बन्धित निकायबाट निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन सम्बन्धमा कडाइका साथ निरीक्षण र अनुगमन हुनुपर्ने प्र.अ. र शिक्षकलाई तालिमको व्यवस्था हुनुपर्ने समयमा नै पाठ्यपुस्तक उपलब्ध हुनुपर्ने, विद्यालयमा आवश्यकता अनुसार शिक्षक दरबन्दी हुनुपर्ने, प्र.अ. र शिक्षकहरुलाई दण्ड र पुरस्कार व्यवस्था गर्नुपर्ने तथा विद्यालय तथा विद्यार्थीको शैक्षिक स्तर माथि उकास्न जागरुक हुनुपर्ने रहेका छन् ।

विषयसूची

शीर्षक	पृष्ठ संख्या
सिफारिस पत्र	
स्वीकृति पत्र	
प्रतिवद्धता	
कृतज्ञता	
शोधसार	
तालिका सूचि	
चित्र सूची	
परिच्छेद एक : परिचय	
१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	४
१.३ अध्ययनको औचित्य	४
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	५
१.५ अध्ययनको परिसीमा	६
१.६ अनुसन्धान प्रश्न	६
परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पूनरावलोकन र सैद्वान्ति खाँका	
२.१ सम्बन्धित साहित्यको पूनरावलोकन	७
२.२ सैद्वान्तिक साहित्य	११
२.३ पूनरावलोकनका उपादेयता	१३
परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि	
३.१ अनुसन्धान ढाँचा	१४
३.२ जनसङ्ख्या तथा नमुनाको आकार	१४
३.३ नमुना छनोट विधि	१४
३.४ नमुना छनोटको आधार	१५
३.५ अनुसन्धानका साधानहरु	१६
३.६ तथ्याङ्कका स्रोतहरु	१६
३.७ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया	१७
३.८ तथ्याङ्क विश्लेषण विधि	१७
परिच्छेद चार :तथ्याङ्कको व्याख्या र विश्लेषण	
४.१ सामाजिक अध्ययन विषयको वर्तमान शैक्षिक उपलब्धि	१८
४.१.१ वि.स.२०७६ सालको औषत सिकाई उपलब्धि विवरण	१८
४.१.२ वि.स. २०७७ सालको औसत सिकाई उपलब्धिको विवरण	१९

४.१.३ वि.सं २०७६ र २०७७ सालको सामाजिक अध्ययन विषयको औसत सिकाई उपलब्धिको तलनात्मक अध्ययन २०
४.२ सिकाई उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने तत्वहरु २१
४.२.१ भौतिक पक्ष २१
४.२.२ प्रशासनिक पक्ष २३
४.२.३ विद्यालय संचालन २४
४.२.४ शिक्षक विद्यार्थी उपस्थिति २५
४.२.५ निरिक्षण तथा अनुगमन २६
४.२.६ शैक्षिक पक्ष २७
४.२.७ आर्थिक पक्ष ३२
४.२.८ टेलिभिजनको प्रयोग ३३
४.३ सामाजिक अध्ययन विषयका सिकाई उपलब्धि अभिवृद्धि गर्ने उपायहरु ३४

परिच्छेद पाँच : प्रप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ मुख्य प्राप्तिहरु ३८
५.१.१ भौतिक पक्ष ३८
५.१.२ प्रशासनिक पक्ष ३८
५.१.३ शैक्षिक पक्ष ३९
५.१.४ आर्थिक पक्ष ३९
५.२ निष्कर्ष ३९
५.३ सुझावहरु ४१
५.३.१ नीतिगत तह ४१
५.३.२ अभ्यास तह ४१
५.३.३ अनुसन्धान तह ४२
सन्दर्भसामग्री ४३
अनुसूचिहरु

तालिका सूची

क्र.स. शीर्षक पृष्ठ संख्या

तालिका १ : माध्यामिक शिक्षा परीक्षामा सामाजिक अध्ययन विषयको वि.स.२०७६ सालको औषत सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन १८

तालिका २ : माध्यामिक शिक्षा परीक्षा वि.स. २०७७ मा सामाजिक अध्ययन विषयमा प्राप्त सिकाई उपलब्धिको तलनात्मक अध्ययन १९

तालिका ३ : माध्यमिक शिक्षा परीक्षा वि.स. २०७६ र २०७७ मा सामाजिक अध्ययन विषयमा प्राप्त औसत सिकाइ उपलब्धिको तुलनात्मक अध्ययन २०

तलिका ४: सिकाइ उपलब्धिमा प्रभाव पार्ने भौतिक पक्षहरु २१

तालिका ५: विद्यालयको प्रशासनिक पक्षको कार्य विवरण २३

तालिका ६: विद्यालय सञ्चालन विवरण २४

तालिका ७ : शिक्षक विद्यार्थी उपस्थिति २५

तालिका ८ : एक शैक्षिक वर्षमा भएको निरीक्षण तथा अनुगमनको विवरण २६

तालिका ९ : शिक्षकहरुको शैक्षिका योग्यता, तालिम र अनुभवको विवरण २८

तालिका १० : शैक्षिका सामग्रीको प्रयोगको विवरण २९

तालिका ११ : शैक्षिक सामग्री प्रयोगको अवस्था ३०

तालिका १२ : वि.स.२०७६ र २०७७ मा पाठ्यपुस्तक उपलब्धताको अवस्था ३१

तलिका १३ : पाठ्यक्रम र शिक्षक निर्देशिकाको प्रयोगको अवस्था ३२

तालिका १४: विद्यालयको प्रमुख आम्दानीको स्रोतको विवरण ३३

तालिका १५: टेलिभिजनको प्रयोग र विषयगत सिकाई उपलब्धि ३४

तालिका १६ : सिकाई उपलब्धि अभिवृद्धि गर्ने उपायहरु ३४